

Anita Leeser-Gassan

'Mijn geschiedenis kleeft aan me'

Kinderrechter was ze tot acht jaar geleden en in die functie kwam Anita Leeser-Gassan doorlopend in aanraking met probleemgezinnen. Onlangs verscheen een boek over haar ervaringen en 'haar' kinderen, met wie ze een moeilijke jeugd gemeen heeft » Linda Huijsmans

Trots toont Anita Leeser-Gassan (73) de groepsfoto van de presentatie van het boek. 'Kijk, bijna alle kinderen waren er. Ze staan er allemaal op', en ze wijst ze een voor een aan. 'Dit is Bron van Schoonheid, daar staat Mark.' Kinderen zijn ze bijna geen van allen meer, maar ze hebben met elkaar gemeen dat ze een moeilijke start in het leven hadden. De een doordat de moeder overleed en de vader de kinderen niet alleen kon opvoeden. Een ander werd geboren in een milieu waar misbruik en armoede al generaties lang voorkwamen en een lage intelligentie een ontsnapping daaruit onmogelijk maakte. Over alle kinderen uit het boek nam Leeser ooit als kinderrechter een beslissing en bij de meesten van hen bepaalde ze dat ze thuis weg moesten. Zoiets kan niet anders dan enorme consequenties hebben voor een leven.

Voor Leeser was dat zowel de oorzaak van haar interesse — hoe zijn die kinderen terechtgekomen? — als reden voor terughoudendheid: 'Want wat haal je overhoop als je het verleden oprakelt? Veel van deze mensen hebben hun leven eindelijk op orde; willen ze dan nog praten over wat er zo vreselijk misging?' Niet iedereen die Leeser benaderde, wilde dan ook meewerken, en zelfs na de gesprekken trokken mensen zich nog terug. 'Daar had ik alle begrip voor.'

Maar hoe confronterend soms ook, de oud-kinderrechter genoot van al die ontmoetingen. Neem Almas en Aysel, Turkse zusjes van nu rond de twintig wier naam, net als die van alle anderen in het boek, gefingeerd is. Ze staan stralend op de groepsfoto, maar hun levensverhalen verschillen totaal. Aysel groeide op in een warm pleeggezin, is nog scholier en functioneert nu uitstekend. Almas daarentegen — inmiddels moeder van drie kinderen, onlangs gescheiden en zonder beroep — noemt Leeser als een schrijnend voorbeeld van hoe kinderen vermorzeld kunnen worden door het systeem. 'Er is zo veel met haar geschoven, terwijl ze meer dan wie ook vaste grond onder haar voeten nodig had. Wat er met haar is gebeurd, is een voorbeeld van hoe het mis kan gaan met onze jeugdzorg.'

Als rechter kreeg Leeser foto's te zien van een ernstig mishandelde Almas, meer dood dan levend opgenomen in een ziekenhuis. 'Die beelden vergeet ik mijn leven niet meer', zegt ze. Ze besloot het broertje en de zusjes direct uit huis te halen; zij kwamen relatief goed terecht. Toen Al-

mas fysiek wat was opgekrabbeld, lukte het Jeugdzorg niet een goede opvang voor haar te vinden. Er waren geen pleeggezinnen, internaten hadden geen plek, werden net gesloten of vonden dat zij niet de juiste zorg konden bieden. Ze heeft te lang op plaatsen gezeten waar ze niet hoorde omdat niemand de verantwoordelijkheid voor haar op zich nam. 'Ze heeft hard hulp nodig, maar niet bij ons', stond er in steeds andere bewoordingen in haar dossier te lezen. 'Hier zijn fouten gemaakt, onnodige fouten', concludeert Leeser achteraf. En helaas geldt dat niet alleen voor dit geval. 'Voor een willekeurig samengestelde groep als deze zijn we op heel veel fouten gestuit. Dat is iets om ons zorgen over te maken.'

De verschijning van het boek heeft onverwachte gevolgen. Zo nam iemand van het Schedefonds Gewelddsmisdrijven contact met Leeser op, omdat hij iets voor Almas wilde doen. 'Hij schakelde

'EEN KIND DAT UIT ZIJN EIGEN HUIS WEG MOET, VOELT DAT ALS EEN OORLOG'

zelfs een advocaat in om haar te helpen. Die vroeg of Almas ooit een claim had ingediend vanwege haar mishandeling. Ik heb ze met elkaar in contact gebracht en ik geloof dat er nu al schot in zit.'

Leeser voelt zich niet meer verantwoordelijk voor 'haar' kinderen, benadrukt ze, maar als ze iets voor hen kan doen, zal ze dat zeker niet nalaten. 'Weet u, ik heb nog steeds contact met ze en als er een me aan de telefoon vertelt dat ze in de problemen zit, denk ik mee over een oplossing.'

Met een bijzonder gevoel denkt Leeser terug aan Rachid, die, nadat hij het geweld bij hem thuis was ontvlucht, in de jongensprostitutie belandde, verslaafd raakte en veelpleger werd. Of aan het punkmeisje Natasha, dat onder grote invloed van een krakersleider stond. Toen Leeser 'haar' kinderen voor het boek sprak, was Rachid afgekickt en woonde hij veilig bij een vriend. Natasha bleek schrijfster geworden; zij begon direct over de blik van verstandhouding die ze met Leeser wisselde toen die de krakersleider uit de rechtszaal wilde laten zetten — een dierbare herinnering voor het meisje én de oud-rechter.

Ook voor de omgeving van de geïnterviewden heeft het boek gevolgen. Een naaste van een van

hen vertelde Leeser hoe blij ze was met het boek. Ze had nooit precies geweten wat er in de jeugd van de man gebeurd was en was blij dat ze hem nu iets beter begreep.

Zelf had Anita Gassan ook bepaald geen rimpelloze jeugd. Als joods meisje kon ze lange tijd de razzia's en deportaties ontlopen doordat haar moeder speciale bescherming genoot. Maar in 1944 moest ook zij met haar moeder en stiefvader onderduiken. Ze verbleven op diverse adressen maar werden ten slotte verraden. Op 20 juli gingen ze op transport naar Westerbork en van daar door naar Bergen-Belsen. Anita en haar moeder overleefden het kamp en belandden na lange omzwervingen weer in Amsterdam. Haar stiefvader Jacques Smit keerde niet uit het kamp Oranienburg terug. Anita was negen, maar in die korte tijd volwassen geworden. 'Ik heb mijn kindertijd overgeslagen. Daardoor kon ik later ook nooit als vanzelfsprekend met kleine kinderen omgaan. Een dagje naar de dierentuin, samen naar het zwembad, dat gaat me niet gemakkelijk af.'

Daar staat tegenover dat ze weet wat het is om als kind je huis uit te moeten en hoe belangrijk het is dat er mensen zijn die ook in dat soort situaties voor je blijven zorgen. 'Mijn persoonlijke ervaringen hebben natuurlijk een rol gespeeld in mijn werk. Een kind dat uit zijn eigen huis weg moet, voelt dat als een oorlog.'

Leeser heeft nooit een geheim gemaakt van haar achtergrond. Sterker: 'Thuis zijn we er altijd over blijven praten. Mijn moeder verzamelde alles wat met de kampen te maken had. Die openheid is onze redding geweest.' Toch voelt het wat dubbel. 'Soms denk ik: moeten we er nou altijd die geschiedenis bij halen? Tegelijkertijd vind ik dat wij, de overlevenden, de verantwoordelijkheid hebben ten opzichte van de slachtoffers om er steeds over te blijven vertellen. Nu kan het nog, nu zijn we er nog, dus we moeten het nu doen.'

Confrontaties

Juist door die openheid is Leesers achtergrond nooit een probleem geweest. Lachend vertelt ze over een jongen die haar na een veroordeling toevoegde: 'Rot-Jodin, ik ben blij dat je mijn moeder niet bent!' Waarop de parketwachter aanvulde: 'Dat valt nog te bezien, jongen. Als zij jouw moeder was geweest, was jij nu ingenieur en reed je in een dikke auto rond.'

FOTO'S: CINDY MARLER

Anita Leeser: 'Een kind heeft een vertrouwenspersoon nodig, dat lukt in dit systeem niet'

Toch ging het ook een keer mis. 'In 1995 vierden we vijftig jaar bevrijding. Ik zou een herdenkingsreis naar Bergen-Belsen maken en was daar erg mee bezig. Aan het kamp heb ik een diepe afkeer overgehouden van kaalgeschoren hoofden. Terwijl ik bezig was met de voorbereidingen voor die reis, werd er een skinhead voorgeleid op mijn kamer. Hij kwam binnen en ik schoot onmiddellijk vol. Ik stond op en liep weg. Ik heb een collega gevraagd die zaak van me over te nemen.'

Juist door haar openheid was dat geen enkel probleem, beseft ze. 'Ik weet waar die reactie vandaan komt. Daarom is het zo belangrijk om over zulke ervaringen te blijven praten. Mijn geschiedenis kleeft aan me. Ik heb die drive die veel overlevenden hebben: ik ben er nog, dus ik ga er iets van maken.'

Het zoeken naar rechtvaardigheid is altijd een sterke drijfveer van Anita Leeser-Gassan geweest. Ze studeerde rechten en rolde daarna de advocatuur in. Ze zette een eigen praktijk op en had het daar zeer naar haar zin. Als ze niet gevraagd was rechter-plaatsvervanger te worden, was ze waarschijnlijk advocaat gebleven. 'Ik was toen net gescheiden. Bij het besluit de stap te zetten speelde mee dat ik weliswaar minder ging verdienen, maar ook meer zekerheid had. Ik had twee kinderen, ik wilde voor mezelf kunnen zorgen.'

Al snel was ze fulltime rechter. Via de familie-kamer en de strafkamer begon ze in 1981 als kinderrechtster, wat ze tot 2000 zou blijven. In 1990 werd ze teamleider van de kinderrechtsters in Amsterdam en in die functie trad ze regelmatig naar buiten. Ze was kritisch over het rechts- en hulpstelsel en ventileerde haar mening regelmatig op tv en in kranten. Eén keer veroorzaakte ze een stevige rel door een advertentie te zetten op de voorpagina van NRC Handelsblad voor een jongetje van elf dat nergens terecht kon. 'Plek gezocht'. Het leverde haar veel kritiek op, maar leidde ook tot een oplossing voor het jongetje, plus nog twee andere kinderen.

Bergaf met jeugdzorg

Een waterscheiding in het werk van zowel kinderrechtsters als de jeugdzorg vormde een wetswijziging in 1995. Tot die tijd lag zowel de rechtspraak als de hulpverlening bij de kinderrechtster. 'Je werd van alle details op de hoogte gehouden. Als een van mijn pupillen op vrijdagmiddag een acute blindedarmontsteking kreeg, wist ik dat voor het eind van de dag. Geen sprake van dat ze daar tot maandag mee wachtten. Je wist als rechter precies wie waar was, met wie en hoe het ging.'

Nadat rechtspraak en hulpverlening uit elkaar waren getrokken, verloor de kinderrechtster het zicht op de hulpverlening. De verantwoordelijkheid daarvoor ging helemaal naar Jeugdzorg. De taak van de kinderrechtster beperkte zich tot, zoals Leeser het formuleert, 'het geven van groen licht en het afgeven van een blanco cheque; je plaatst een kind onder toezicht, maar Bureau Jeugdzorg bepaalt hoe dat wordt ingevuld. Daar heb je als rechter geen enkel zicht meer op.'

Het gaat haar te ver om te stellen dat het door die wetswijziging bergaf is gegaan met Jeugdzorg. Wel trad er bijna onmiddellijk een enorme bureaucratisering en verzakelijking op, die nu

zulke hoogtes heeft bereikt dat er steeds onvermijdelijker dingen fout gaan. 'De casemanagers, ik kan het woord niet meer horen, moeten "targets" halen, anders ontvangen ze geen geld. Wat krijg je dan? Ze blijven achter hun bureau zitten en gaan bellen; met school, met andere hulpverleners, en maken een van de vele, lijvige rapporten. Ze hebben geen tijd meer om de kinderen daadwerkelijk te zien.' Leeser noemt het voorbeeld van een begrafenis van een van de ouders van een kind. De gezinsvoogd, die dat gezin goed kende, wilde mee en dat werd hem verboden. Er was geen geld voor. In plaats daarvan werd een vrijwilliger gestuurd, en moest er dus een vreemde met het kind mee naar de begrafenis.'

De enige manier om dat soort kromme praktijken recht te zetten, is het kind weer centraal te stellen en niet de instituten. Want hoe ingewikkeld het probleem ook in elkaar zit, daar zit hem de kneep, meent de kinderrechtster in ruste. Ieder kind moet één coördinator krijgen die contact houdt met het kind, zijn omgeving, andere hulpverleners en vooral de eindverantwoordelijkheid heeft én neemt. 'Iemand die betrokken is en waar

'HET HEEFT ER ZEER IN GEHAKT DAT DE GEZINSVOOGD VAN DE PEUTER SAVANNA VERVOLGD IS'

de kinderen op kunnen bouwen. Die groepsleider die 's avonds bij je bed komt zitten en je een aai over je bol geeft, die maakt het verschil.'

Dat blijkt ook uit de verhalen in het boek. Kinderen, zeker als ze in de problemen zitten, hebben een vertrouwenspersoon nodig. Iemand die er altijd voor ze is. Dat kan in het huidige systeem bijna niet. Dat neemt Leeser de gezinsvoogden niet kwalijk; het is een erg zwaar vak. 'Het heeft er enorm in gehakt dat de gezinsvoogd van de door toedoen van de ouders overleden peuter Savanna strafrechtelijk vervolgd is. Dat risico durven steeds minder mensen aan. Je verdient er bovendien niet veel en er zijn weinig carrièrekansen. Ik snap wel dat mensen dat niet lang willen doen.' Het ligt ook niet altijd aan de hulpverlening. Zo is er dat gezin waarin misbruik en geweld aan de orde van de dag waren. Er was veel en goede begeleiding, geheel volgens het boekje, en toch ging het mis. 'De omstandigheden kun je niet veranderen, maar je moet altijd het gevoel hebben dat je er alles aan gedaan hebt', meent Leeser.

Gaat het goed of slecht met haar oud-pupillen? 'Moeilijk te zeggen. Het hangt ervan af naar wie je kijkt en wanneer. Het zou fijn zijn als we naar aanleiding van de verhalen in het boek een conclusie konden trekken zoals: dit en dit is er misgegaan en vanaf nu gaan we het zo doen. Ik zou willen dat ik daar een antwoord op had. Maar helaas moet ook ik dat schuldig blijven. Hoe het met de kinderen gaat, hangt af van de mensen met wie ze te maken kregen. Mensen wie het iets kan schelen wat er met een kind gebeurt.' ■

Een moeilijke jeugd

De zoektocht van Anita Leeser, kinderrechtster
Auteur: Loes de Fauwe, uitg. Bert Bakker, €19,95

